

VU Research Portal

'Wat kinderen vinden is ook niet altijd zaligmakend'. De vermaledijde vraag 'Wat is (goede) jeugdliteratuur?' revisited

Jansen, E.

published in

'Daer omme lachen die liede'. Opstellen over humor in literatuur en taal voor Fred de Bree
2005

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Jansen, E. (2005). 'Wat kinderen vinden is ook niet altijd zaligmakend'. De vermaledijde vraag 'Wat is (goede) jeugdliteratuur?' revisited. In T. van Strien, & R. Zemel (Eds.), *'Daer omme lachen die liede'. Opstellen over humor in literatuur en taal voor Fred de Bree* (pp. 201-206). Stichting Neerlandistiek VU/Nodus Publikationen.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

'Wat kinderen vinden is ook niet altijd zaligmakend.' De vermaledijde vraag 'wat is (goede) jeugdliteratuur?' revisited

Ena Jansen

Zo'n kleine vijftien jaar geleden woedde er een regelrechte strijd in kinderboekenland rond de hoofdjess van twee kleine boekenmeisjes, Annetje Lie en Berthe. Zij zijn de hoofdpersonages in *Annetje Lie in het holst van de nacht* (1987) door Imme Dros en *Lieveling, Boterbloem* (1988) door Margriet Heymans.

Zij bleken zeer ongeliefd te zijn bij de lezers voor wie zij in het leven geroepen waren, en bovendien zetten zij de grote mensen in kinderboekenland aan tot een regelrecht gevecht: opperridder Anne de Vries trok, op zijn paard, met zijn zwaard, op tegen de invloedrijke Bende van B: Blokker, Boonstra en Bekkering.

De instelling van de Woutertje Pieterse-prijs in 1988 had dit gevecht ontketend. De prijs was een initiatief van enkele jeugdliteratuurcritici die van mening waren dat jeugdliteratuur in die tijd in een te geringe mate als een volwaardige vorm van literatuur werd beschouwd. De eerste bekroningen, van boeken waarin de vermaledijde Annetje Lie en Berthe de hoofdpersonages waren, zetten aan tot de strijd. De Vries vond het absurd om een *kinderboekenprijs* toe te kennen aan boeken die geen enkel kind volgens hem leuk vond. Blokker, Boonstra en Bekkering vonden dat er echter ook wel degelijk goede kinderboeken moeten kunnen bestaan die niet per se voor alle kinderen toegankelijk zijn en waar ze dan ook niet allemaal van hoeven te houden (De Vries 1991, p. 308 en 310). Harry Bekkering stelde in het hoofdstuk 'De emancipatie van kinder- en jeugdliteratuur' in *Nederlandse literatuur, een geschiedenis* (1993, p. 750) triomfantelijk vast: 'Bij de beoordeling van kinderboeken lijken literaire argumenten vanzelfsprekend te zijn geworden, wat mede blijkt uit de instelling van de Libris Woutertje Pieterse-prijs.' De Vries hield vol dat boeken alleen *kinderboeken* zijn bij de gratie van het feit dat ze daadwerkelijk door kinderen gelezen en leuk worden gevonden.

De opponerende visies van De Vries en zijn tegenstanders hebben in die tijd een scherp verdelend stempel op de studie van de jeugdliteratuur in Nederland gedrukt. Dezelfde strijd was ook in Engeland aan de gang. Men maakte daar op basis van de verschillende leeshoudingen een onderscheid tussen zogenaamde 'book people' en 'child people'. Peter Hunt verwoordde dat zo:

The result is a crude but damaging conjunction of attitudes on each side, not as it necessarily is but as it is perceived by the other. A concern for the literary quality of children's books as works of imagination has become linked in a caricatured manifesto with indifference to the child reader and with tolerance or approval of obsolete, or traditional, or 'reactionary' political values. A concern with the child reader has become linked with indifference to high standards of literary achievement and with popular ardour on behalf of [...] political missions. (Hunt 1992, p. 21-22)

Het voordeel van scherpe verdelingen is dat het kan leiden tot het aanscherpen van opvattingen. In zijn proefschrift *Wat heten goede kinderboeken?* (1989) toonde De Vries aan dat er in de periode 1880-1980 twee benaderingen van jeugdliteratuur waren en dat de vertegenwoordigers daarvan zich herhaaldelijk tegen elkaar afzetten. Hun opvattingen waren gebaseerd op duidelijk verschillende visies op (de functie van) kinderboeken. Ten eerste was er een pedagogische benadering, waarin het kinderboek wordt gezien als een middel om morele, maatschappelijke of godsdienstige waarden over te brengen, en ten tweede een benadering die De Vries 'esthetisch' noemde. Bij de laatste benadering leggen sommigen de nadruk op het kinderboek als kunstwerk, terwijl anderen uitgaan van de beleving, het leesgenot van het kind, maar hun opvattingen wijken niet wezenlijk van elkaar af. [...] bij een esthetische benadering gebruikt men literaire argumenten in combinatie met argumenten vanuit het kind, zoals aandacht aan karakterschetsing en plot' (De Vries 1991, p. 305).

De Vries constateerde dat men na 1970 bovendien een derde, een 'zuiver literaire' benadering bij recensenten van jeugdboeken aantrof, gebaseerd op een autonome literatuuropvatting. Hierbij worden alleen literaire argumenten, dus structurele en vernieuwingsargumenten gebruikt. 'Sommige vertegenwoordigers van deze benadering zetten zich uitdrukkelijk af tegen het oordeel van kinderen, omdat die nog geen oog zouden hebben voor literaire kwaliteit', stelt De Vries (1991, p. 305) vast. Een vierde benadering zou zijn om de literaire kwaliteit die kinderen kunnen onderkennen voor ogen te houden. 'Een kinderboek moet binnen de literaire mogelijkheden van het kind passen,' meent De Vries (1991, p. 305) zelf. Critici moeten dus bereid zijn hun eigen oordeel te relativiseren en hij vindt dat als je als jury boeken bekroont die niet aan deze voorwaarden voldoen, je je eigen gezag ondergraaft. Als bekroonde boeken niet aanslaan, is het effect van de prijs dat kopers en lezers teleurgesteld zijn en minder snel naar een bekroond boek zullen grijpen. De Vries zegt dus dat hij niets tegen literaire eisen heeft, maar dat ze op een andere manier toegepast moeten worden,

rekening houdend met de behoefte van kinderen aan begrijpelijkheid, spanning en herkenbare emoties.

Afgaande op uitspraken in recensies en juryrapporten waarin 'moeilijke' kinderboeken worden bekroond, constateerde De Vries dat de voorstanders van puur literaire kwaliteit een opvallende overeenkomst vertonen met de pedagogische opvoeders van weleer. Deze concentreerden zich immers zo sterk op morele maatstaven dat ze de kinderen uit het oog verloren (De Vries 1991, p. 308). Hij sloot daarom zijn artikel af met de zinnen: 'Niet alleen critici, maar ook onderzoekers moeten zich [...] rekenschap geven van de afstand tot de beoogde lezer: anders lopen ze het risico belangrijke aspecten van de jeugdliteratuur over het hoofd te zien. Als juryleden een canon creëren van hermetische kinderboeken, moeten onderzoekers in staat zijn niet alleen die boeken te analyseren maar ook de leeservaringen van kinderen' (De Vries 1991, p. 310-311).

Anne de Vries kon in zijn artikel 'Het kinderboek in niemandsland. Het verdwijnende kinderboek revisited' (2001) tevreden vaststellen dat de discussies die rond 1990 werden gevoerd in zekere zin niet meer relevant waren. Het was gelukkig geen trend geworden om 'onbegrijpelijke' boeken te bekronen. Na de echt 'moeilijke' en gewraakte boeken die in 1988 en 1989 wegliepen met de Woutertje Pieterse-prijzen, *Annetje Lie in het holst van de nacht* en *Lieveling, boterbloem*, is er volgens Anne de Vries geen enkel boek meer bekroond dat voor kinderen niet leesbaar is.

Alhoewel de discussie schijnbaar nu geluwd is, blijven twist en tweedracht, antihelden en ambivalentie, boeiend. In 2001-2002 en 2004-2005 koos ik daarom de Woutertje Pieterse-prijswinnaars tot mijn casus voor een werkcollege over jeugdliteratuur. Zo hoopte ik in een polemisch kader inzicht te krijgen in een belangrijke groep boeken en in actuele debatten. De studenten zouden telkens per spreekbeurt één van de Woutertjes testen op categorieën die door Rita Ghesquiere (2000), De Vries (1991) en de *Bibelebontse berg*-schrijvers (1990) waren geformuleerd als norm voor wat een (goed) jeugdboek is. Het juryrapport waarin het boek tot winnaar werd geproclameerd werd telkens als vertrekpunt genomen. Veronderstelde doelgroep, genre, relatie tussen tekst en illustraties, plaats in het oeuvre van de schrijver, redenen voor lof en kritiek werden vergeleken met de eigen leeservaring en soms met die van broertjes en zusjes of andere kinderen die de studenten kenden. Vaardigheden opgedaan in het kader van narratologie-analysecolleges werden er telkens bij betrokken.

Voor het college in 2001-2002 hadden vijftien studenten zich ingeschreven en er waren dat jaar toevallig ook precies vijftien bekroonde Woutertje-boeken sinds de instelling van de prijs in 1988. De studenten waren in sommige gevallen slechts enkele jaren ouder dan de traditionele doelgroep van jeugd-

literatuur, dus zelf jonge lezers wier eerste leeservaringen van de boeken hun vaak nog duidelijk voor de geest stonden. Terwijl zij als jeugdigen wel allen fervente lezers waren en juist daarom het college volgden, kenden zij een aantal van de prijswinnende boeken helemaal niet. Enkele leerkrachten en ouders van jonge kinderen maakten verder deel uit van de collegegroep. Zij hebben alle boeken met elkaar vergeleken en de maatstaven bestudeerd die geformuleerd staan in de juryrapporten. Na een spannend nominatiesysteem werd het college afgesloten met het kiezen van de 'Woutertje der Woutertjes'. De winnaar was Bart Moeyarts *Broere* (2001 - met 48 punten). Tweede was Peter van Gestels *Winterijs* (2002 - met 40 punten) en derde was Anne Provoosts *Vallen* (1995 - 33 punten). Helemaal onderaan de lijst met ieder nul punten eindigden *Annetje Lie in het holst van de nacht* door Imme Dros en *Lieveling, Boterbloem* door Margriet Heymans, de Woutertje Pieterse-prijswinnaars van 1988 en 1989.

In 2004-2005 waren er dertien studenten die het college volgden. Wij lazen daarom dertien van de inmiddels zeventien prijswinnende boeken. Enkele van de boeken die niemand in 2001-2002 interessant, maar ook niet echt slecht vond, o.a. *Bod Pa* en *De dame en de neushoorn*, lieten wij weg. Wij hanteerden een fijnere becijfering en aan het eind van het college werd weer een 'Woutertje der Woutertjes'-verkiezing gehouden. De winnaar dit jaar was tegelijkertijd het meest recente boek en trouwens de enige gedichtenbundel van de prijswinnende boeken. *Superguppie* (2004) won met 143 punten. De opvolgers waren *Vallen* van Anne Provoost (122 punten) en *Zwart als inkt* van Wim Hofman (117 punten). Onderaan de lijst op nummer 10 stond *Annetje Lie in het holst van de nacht* (71), *Lief konijn* (52 punten), *Juffrouw Kachel* van Toon Tellegen (50 punten) en *Lieveling, Boterbloem* (31 punten). *Broere*, de winnaar van de klas van 2000-2001 was in 2004-2005 gezakt naar de zevende plaats, terwijl *Winterijs* op de zesde plaats terecht gekomen was.

Een belangrijke verschuiving is aan de kop opgetreden, maar opvallend genoeg blijken de 'jury's' van twee 'generaties' jeugdliteratuurstudenten vrijwel unaniem in hun negatief oordeel over uitgerekend de boeken waar ook Anne de Vries zo fel op tegen was toen hij het debat over de toegankelijkheid van de Woutertje Pieterse-prijswinnaars tot inzet maakte van een belangrijk debat in het Nederlandse jeugdboekenland. De studenten merkten dat overeenstemming over de vraag 'wat is goede (jeugd)literatuur?' betrekkelijk is. De meeste van de studenten konden zich in hun werkstukken na een degelijke vergelijking van een Woutertje Pieterse-prijswinnaar met andere 'top'-boeken uit hetzelfde jaar wel vinden in het besluit van de jury van dat bepaalde jaar. Vrijwel unaniem waren zij het eens met de keuzes van de volwassen Woutertje Pieterse-jury's. Op basis van de juryrapporten zijn zij wel van oordeel dat de jury's van de afgelopen jaren opgeschoven zijn in de richting van wat Peter Hunt 'child

people' noemt. Sommige studenten die de eigenzinnigheid van de eerste Woutertje Pieterse-jury's waarderen, vinden deze verschuiving een beetje teleurstellend.

Tijdens de colleges in 2001-2002 en 2004-2005 hebben wij een schat aan vergelijkend materiaal verzameld en informatie over de zogenaamde 'dubbele canon' van de afgelopen zeventien jaar in kaart gebracht. Binnen de jeugdliteratuur is er immers vaak een scherpe kloof tussen wat de volwassenen aanprijzen of bekronen en wat kinderen gretig lezen. Het lijkt mij belangrijk in deze geschillen Peter Hunt (1992, p. 2) te volgen die er op wijst dat een hoogst creatieve spanning ingebed is in dit soort tegenstellingen. Laten de honderdduizenden kinderen kiezen wat ze willen - dat is leuk en levert de uitgeverijen veel geld op. Maar laten de volwassen literaire jury's ook steeds eigengereid kiezen en laten hun adviezen de uitgevers aanmoedigen om 'het moeilijke kinderboek' te blijven uitgeven. Zo bouw je aan een letterkunde. Zo komt er steeds meer plaats voor diversiteit.

*Dit artikel is gebaseerd op een lezing die ik gaf ter gelegenheid van het afscheid van Anne de Vries tijdens de alumnidag, 29 november 2002. Mijn dank aan de leden van de Jeugdliteratuurklas van het studiejaar 2001-2002: Lene Grooten, Bianca Cornelissen, Marlies Dullaert, Baukje Stamm, Emèl Spaninks, Jet Hopster, Désirée Schaepman, Geerteke van Lierop, Charlotte Berghuijs, Pieter Smit, Jenneke Brantjes, Pauline Soeteman, Margriet Rikkers, Judith Federe en Carlijn van Ravensteijn. Henriette op den Brauw die reeds met haar afstudeerscriptie bezig was, deed ook mee. Toen ik dit artikel indiende waren de studenten van 2004-2005 nog bezig met het schrijven van hun werkstukken: Antje Visser, Bennie Mous, Asma Khattabi, Mirjam van Harten, Bibi Veth, Sanne Koetsier, Agnes van der Veen, Bianca Bezuijen, Annelies Kas, Antje Visser, Evelina Gut, Sander Biesboer, Anne-Jet Pruiksma.

Literatuur

Bekkering, Harry, 'Oktober 1955. De Gouden Griffel wordt voor de eerste maal uitgereikt. De emancipatie van kinder- en jeugdliteratuur'. In: M.A. Schenkeveld-van der Dussen (red.). *Nederlandse literatuur, een geschiedenis*. Groningen, 1993, p. 743-751.

De hele Biblebontse berg. De geschiedenis van het kinderboek in Nederland en Vlaanderen van Middeleeuwen tot heden. Nettie Heimeriks en Willem van Toorn (red.). Amsterdam, 1990.

- Ghesquiere, Rita, *Het verschijnsel jeugdliteratuur*. Leuven en Amersfoort, 2000.
- Hunt, Peter, *Literature for Children: Contemporary Criticism*. London, 1992.
- Vries, Anne de, *Wat beten goede kinderboeken? De theoretische opvattingen over kinderliteratuur en de praktijk van de boekbeoordeling in Nederland 1880-1980*. Amsterdam, 1989.
- Vries, Anne de, 'Het verdwijnende kinderboek. Opvattingen over jeugdliteratuur na 1980'. In: *Leesgoed* 17 (1990), p. 64-68.
- Vries, Anne de, 'Vier benaderingen van jeugdliteratuur. Een aangepast schema'. In: *De nieuwe taalgids* 84 (1991), p. 303-311.
- Vries, Anne de, 'Het kinderboek in niemandsland. Het verdwijnende kinderboek revisited'. In: *Literatuur zonder leeftijd* nr. 54 (2001), p. 48-56.